

Rotterdams Nederlands in het vo

Een onderzoeksverslag over Nederlands/taalvaardigheid
in de havo-bovenbouw in de regio Rijnmond/Drechtsteden

Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling
februari 2018

Rotterdams Nederlands in het vo

Een onderzoeksverslag over Nederlands/taalvaardigheid
in de havo-bovenbouw in de regio Rijnmond/Drechtsteden

Colofon

Auteurs: Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling
binnen project 'Samen werken aan een betere aansluiting
vo-hbo' (www.aansluiting-voho010.nl).

Voor digitale versie van deze publicatie: zie website project
'Samenwerken aan een betere aansluiting vo-hbo' bij Vakinhoudelijke aan-
sluiting Nederlands/communicatie onder 'Materialen en instrumenten'.

Voor contact n.a.v. deze publicatie:

Ellis Wertenbroek (projectleider Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/
communicatie vo-hbo): Samenwerkingvo-hbo@hr.nl.

Leden werkgroep:

Marieke Cornelisse (Hogeschool Rotterdam)

Sylvia Lansbergen (Sg Spieringshoek)

Ed van Ree (Havo/vwo voor Muziek en Dans)

Ellis Wertenbroek (Hogeschool Rotterdam)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
1.1 Leeswijzer	7
1.2 Aanleiding	8
1.3 Nederlands: voorwaarde voor studiesucces	9
1.4 Aanleiding Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling	9
2. Aanbevelingen aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo	13
2.1 Formulering visie aansluiting vo-hbo Nederlands/communicatie	13
2.2 Structurele informatie- en docentenuitwisseling in de regio	14
2.3 Invulling van rol en/of takenpakket van de contactpersoon Nederlands	15
2.4 Facilitering	15
3. Uitkomsten	17
3.1 Vaksectie Nederlands	17
3.1.1 Inleiding	17
3.1.2 Uitkomsten	18
3.1.3 Conclusie en aanbevelingen	18
3.2 Taalbeleid	20
3.2.1 Inleiding	20
3.2.2 Uitkomsten	21
3.2.3 Conclusie en aanbevelingen	22
3.3 Profielwerkstuk	23
3.3.1 Inleiding	23
3.3.2 Uitkomsten	24
3.3.3 Conclusie en aanbevelingen	25
3.4 Methodiek en schoolexamens	26
3.4.1 Inleiding	26
3.4.2 Uitkomsten	27
3.4.3 Conclusie en aanbevelingen	31
3.5 Informatie- en docentuitwisseling	33
3.5.1 Inleiding	33
3.5.2 Uitkomsten	33
3.5.3 Conclusie en aanbevelingen	34
Bronvermelding	39
Bijlage 1: Overzicht betrokkenen convenant	41
Bijlage 2: Vo-vragenlijst	43

1. Inleiding

Schooljaar 2016-2017 is in het kader van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' (www.aansluiting-vo-hbo.nl) aan scholen voor het vo in de regio Rijnmond/Drechtsteden een vragenlijst voorgelegd. Dit werd gedaan om een beeld te krijgen van de stand van zaken rond het vak Nederlands in de bovenbouw van de havo. De uitkomsten van dit onderzoek zijn verwerkt in dit verslag.

1.1 Leeswijzer

Het is bedoeld voor allen die direct of indirect betrokken zijn bij het vak Nederlands in het vo en Nederlands/communicatie in het hbo. Maar het verslag is ook geschreven voor hen die geïnteresseerd zijn in een doorlopende leerlijn taalvaardigheid in brede zin en die samen met betrokkenen uit het vo en hbo willen werken aan een betere aansluiting in de regio.

Na dit hoofdstuk, met informatie over het project en de aanleiding voor dit verslag, worden in hoofdstuk 2 aanbevelingen gedaan om het gestelde doel te bereiken: de verbetering van de aansluiting voor Nederlands tussen het vo en het hbo. Aanbevelingen die voortkomen uit de bevindingen die worden beschreven in hoofdstuk 3.

De informatie uit hoofdstuk 3 geeft een goed beeld van wat er speelt in de bovenbouw bij de vaksectie Nederlands en wat de behoeftes zijn en is daarom interessant voor docenten Nederlands/communicatie in de propedeuse van het hbo en docenten Nederlands die werkzaam zijn in de bovenbouw van de regionale vo-scholen. Met deze informatie en de aanbevelingen in hoofdstuk 2 kunnen de vaksectievoorzitters, contactpersonen Nederlands namens de vo-school voor het project en teamleiders havo het gesprek aangaan over welke focus in de aansluiting Nederlands vo-hbo opgepakt moet worden en hoe. Intern, maar ook met taalcoördinatoren/eerstejaarscoördinatoren in het hbo.

Wij hopen van harte een discussie op gang te brengen over de manier waarop de doorlopende leerlijn taalvaardigheid vo-hbo binnen de eigen instelling vorm kan krijgen in de regionale samenwerking tussen de vo-scholen en Rotterdamse hbo-instellingen.

1.2 Aanleiding

Het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' is het Rotterdamse antwoord op de vraag hoe je de overstap van de havo naar het hbo kunt verbeteren. Om een soepelere overgang te bewerkstelligen tussen deze onderwijssectoren hebben op 10 november 2016 vijftig vo-scholen uit de regio Rijnmond/Drechtsteden en de vier Rotterdamse hogescholen een convenant getekend met daarin afspraken over regionale afstemming en samenwerking.

Het doel van het project is duidelijk: samen willen we het studiesucces van havis-ten in het hbo vergroten en de uitval verminderen. Dit willen we bewerkstelligen door de havist goed voor te bereiden op deze overstap en het onderwijs en de begeleiding in de propedeuse goed af te stemmen op de binnenkomende student. Dat betekent in de eerste plaats dat we kennis hebben van de inhoud en opzet van elkaars onderwijs en we daar ook rekening mee houden als het gaat om bepalen van het eindniveau van de havo en startniveau van het hbo. Het betekent ook dat we het vo-leerlingen mogelijk maken om op een weloverwogen, goed begeleide manier een keuze voor een vervolgstudie te maken. Daarom richt de samenwerking zich op drie thema's, die met elkaar de pijlers vormen voor een goede aansluiting tussen havo en hbo:

- het kiezen (loopbaanoriëntatie en -begeleiding)
- het kunnen (aansluiting op vaardigheden)
- het kennen (vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie, wiskunde en economie/management & organisatie)

Daarnaast is het van belang om te beschikken over adequate informatie over het studiesucces van leerlingen om betekenis te kunnen geven aan de instroom-, uitval- en doorstroomcijfers in het hbo. Een vierde aandachtsgebied binnen het project is daarom de monitoring, evaluatie en analyse van de doorstroom.

Het thema 'aansluiting vo-hbo' is in het vo van oudsher de verantwoordelijkheid van de decanen en in het hbo van de adviseurs Aansluiting. Steeds meer komen mensen die betrokken zijn bij deze aansluiting, tot het besef dat de hierboven genoemde pijlers iedereen aangaan die werkzaam is in de bovenbouw van het vo (vakdocenten, mentoren, teamleiders, management en ook decanen) en in de propedeuse van het hbo, met name de 1e 100 dagen (docenten, studieloopbaancoaches, intakers, onderwijsmanagers en studievoorzichters, eerstejaarscoördinatoren). Zij zouden allen betrokken moeten zijn bij het vormgeven van een goede doorstroom van vo naar hbo.

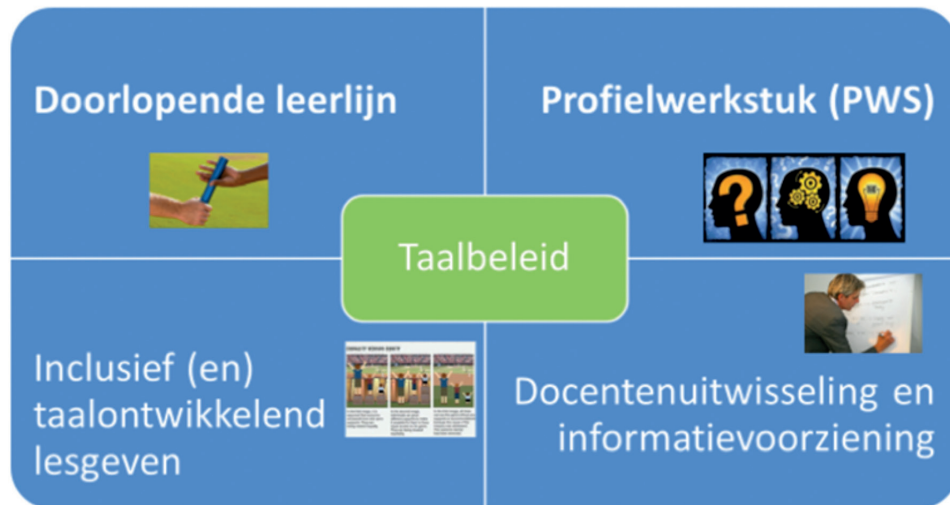
1.3 Nederlands: voorwaarde voor studiesucces

Taal speelt een belangrijke rol bij leren en is een sleutel tot succes in het onderwijs. In de aansluiting vo-hbo is duidelijk geworden dat het taalniveau van een grote groep studenten niet voldoet aan wat er van hen verwacht wordt bij de start van het hbo. Om een soepele overgang op het gebied van taal en Nederlands te bewerkstelligen, is kennis over elkaars onderwijsprogramma's noodzakelijk. Immers, hbo-opleidingen zouden bij de start moeten aansluiten bij het eindniveau van de instromende student. En het vo zou op zijn beurt moeten toewerken naar datzelfde startniveau. Voor een optimale aansluiting van kennis en vaardigheden is veel uitwisseling over en weer nodig.

Taalvaardigheid blijkt een noodzakelijke voorwaarde te zijn voor studiesucces in het vo en hbo. Een leerling/student die taalvaardiger is, leest bijvoorbeeld sneller, leert sneller, kan zich beter uitdrukken en maakt toetsen daardoor beter. Om de overgang van toeleverend onderwijs naar hbo minder kwetsbaar te maken, is op zowel het toeleverend onderwijs als het hbo aandacht voor taalvaardigheid van groot belang (Wertenbroek e.a., 2016). "Om een hbo-opleiding succesvol te doorlopen hebben studenten academische taal- en denkvaardigheid nodig. Taalvaardigheid speelt namelijk een belangrijke rol bij kennisuitwisseling en toetsing (Hajer & Meestringa, 2007) en het is dus ook van belang om de gewenste beroepscompetenties te realiseren. Studenten moeten strategieën kennen en kunnen toepassen om langere, moeilijkere teksten te kunnen doorgronden, inzicht hebben in tekststructuren, hoofd- van bijzaken kunnen onderscheiden, de betekenis uit de context afleiden en logische, samenhangende teksten kunnen schrijven. Vooral het toepassen van strategieën blijkt voor veel studenten lastig." Dit vraagt om aandacht voor taal van alle docenten, niet alleen docenten Nederlands.

1.4 Aanleiding Werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling

Naar aanleiding van de publicatie 'Vo-hbo: dat is andere taal!' (Wertenbroek e.a., 2016), geschreven door Rotterdamse docenten Nederlands/communicatie uit het vo en hbo, zijn in het studiejaar 2016-2017 vijf werkgroepen voor vakinhoudelijke aansluiting Nederlands gestart: Taalbeleid, Doorlopende leerlijn (taalvaardigheid), Profielwerkstuk (doorlopende onderzoekslijn), Inclusief (en) taalontwikkelen lesgeven en Informatie- en docentenuitwisseling.

Figuur 1: Indeling werkgroepen Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie

Dit onderzoeksrapport is de start van de werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling. In 2017 is er onder de vaksecties Nederlands van de vo-scholen die aangesloten zijn bij het convenant, en docenten Nederlands/communicatie bij de opleidingen van Hogeschool Inholland, Hogeschool Rotterdam en Thomas More een vragenlijst afgenomen (zie bijlage 2 voor vo-vragenlijst). In het hbo is de vragenlijst later uitgezet dan in het vo, de antwoorden vanuit het hbo worden nog geanalyseerd op het moment dat de rapportage met uitkomsten van de vo-vragenlijst wordt gepubliceerd. Vandaar dat uitkomsten van de hbo-vragenlijst in een aparte publicatie zullen verschijnen.

Het is de eerste keer dat we vanuit het project zo'n grootschalig onderzoek onder vaksecties Nederlands in het vo en docenten Nederlands/communicatie in het hbo hebben uitgevoerd. Het kan zijn dat daarom een aantal vo-scholen, ondanks een herinnering en/of telefonisch contact, niet heeft gereageerd. De bedoeling is de vragenlijst regelmatig af te nemen, zodat de ons beschikbare informatie up to date is en we op basis hiervan onze activiteiten vormgeven, scholen met elkaar in contact brengen en ondersteunen. Ondanks verschillen in grootte tussen scholen (er zijn scholen die slechts één docent Nederlands in de bovenbouw hebben naast scholen met wel tien docenten) en in draagvlak voor de vragenlijst binnen de vaksectie (er zijn scholen waarbij één persoon namens de vaksectie de lijst heeft ingevuld, maar er zijn ook scholen die alle docenten mee hebben laten schrijven), hebben we een beeld kunnen krijgen van wat er speelt in de regio Rijnmond/Drechtsteden. Voor de uitkomsten is ook gebruik gemaakt van informatie van ervaringsdeskundigen uit het vo en hbo.

2. Aanbevelingen aansluiting Nederlands/communicatie vo-hbo

Het vo-onderwijs is meestal geen eindonderwijs. De leerling van nu is de student van morgen. Nog te vaak blijken institutionele grenzen samenwerking te belemmeren, sluiten curricula niet goed aan of hebben docenten onvoldoende kennis van het aanleverend en vervolgonderwijs om leerlingen en studenten adequaat te ondersteunen. Door uitwisseling tussen de onderwijssectoren leren scholen en instellingen van elkaar en worden onderwijssectoren samen verantwoordelijk voor de onderwijsovergangen (OCW, 'Kamerbrief over actieplan gelijke kansen in het onderwijs', 2016).

Dit hoofdstuk beschrijft punten die belangrijk zijn voor de manier waarop vo en hbo, voor wat betreft Nederlands/communicatie, de komende jaren verder nader tot elkaar kunnen komen. Specifieke aanbevelingen per onderzoeksthema zijn in hoofdstuk 3 verwerkt bij de uitkomsten.

2.1 Formulering visie aansluiting vo-hbo Nederlands/communicatie

Op de eerste plaats moet er een visie ontwikkeld worden op de aansluiting vo-hbo. Hierbij moet er specifieke aandacht zijn voor de Nederlandse taalvaardigheid in een doorlopende leerlijn, zowel onderwijsinhoudelijk als vakdidactisch. Deze visie (met een plan van aanpak) geeft richting aan de docenten die werkzaam zijn in de bovenbouw van het vo en de contactpersonen die aansluiten bij het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'.

Belangrijk is dat we taal breed aanvliegen: voor een goede ontwikkeling van de taalvaardigheid is draagvlak binnen de gehele school (vo) en de gehele opleiding (hbo) nodig. Bij de ontwikkeling van een visie op de aansluiting voor taalvaardigheid dient ook een brede vertegenwoordiging binnen de school betrokken te worden. Daarbij moet gedacht worden aan de sectie Nederlands, maar nadrukkelijk ook de andere vaksecties bovenbouw in het kader van taalbewust (taalontwikkellend) lesgeven. Daarnaast is het raadzaam ook de bovenbouwdocenten en -coördinatoren die betrokken zijn bij de begeleiding van het PWS en coördinatoren Dyslexie en Remedial teaching hierbij te betrekken. Taalonderwijs is immers niet de verantwoordelijkheid van de vaksectie Nederlands alleen.

2.2 Structurele informatie- en docentenuitwisseling in de regio

Docentenuitwisseling tussen vo en hbo is van belang voor een betere aansluiting. Docenten in de bovenbouw van het vo zouden zich doorlopend op de hoogte moeten stellen van (nieuwe) ontwikkelingen met betrekking tot het eindniveau havo en de eisen voor het startniveau hbo. De vo-docent moet weten wat in het hbo wordt verwacht, maar ook de docent op het hbo moet weten wat er op het vo gebeurt. Uitwisseling van informatie en contact tussen docenten over en weer komt ten goede aan kennis en kunde van zowel de onderwijsgevende (en zijn vaksectie) als de leerling. Het peil van het onderwijs verbetert, zowel het vo als het hbo wordt er beter van. Binnen de regio is er op het gebied van de taalbeleidsthema's veel expertise aanwezig en is er veel van elkaar te leren. Regionale afstemming en samenwerking zijn wenselijk voor een betere aansluiting tussen het toeleverende en aansluitende onderwijs.

Een structurele informatie- en docentenuitwisseling dragen bij tot een effectieve uitvoering van taalbeleid. Dat betekent zowel in het voortgezet als het hoger beroepsonderwijs een verbetering van de onderwijspraktijk met betrekking tot een doorlopende leerlijn taalvaardigheid, de onderzoeksleerlijn (ten behoeve van het PWS) en inclusief en taalontwikkeland lesgeven/taalgericht vakonderwijs.

De activiteiten in het kader van docenten- en informatie-uitwisseling passen binnen de professionaliseringsmogelijkheden voor docenten in het hoger beroeps- en voortgezet onderwijs. Te denken valt aan de informele, vakdidactische en pedagogische activiteiten, zoals reflectie, wel of niet georganiseerd, collegiale consultatie, van elkaar leren door geplande samenwerkingsbijeenkomsten binnen en buiten de eigen school. Ook het deelnemen aan een thematisch netwerk, kenniskring of community valt binnen dit kader.

Professionele leraren zijn cruciaal voor goed onderwijs. Leraren oefenen hun vak echter altijd uit binnen de context van hun schoolorganisatie. Belangrijk is dat dit een organisatie is waarin continu wordt gewerkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit. Leraren moeten in staat gesteld worden zich blijvend te ontwikkelen en de werkzaamheden aan te passen aan een voortdurend veranderende omgeving. Bestuurders en schoolleiders hebben hierbij de taak om werk te maken van de school als aantrekkelijke werkomgeving, door het voeren van goed strategisch personeelsbeleid (HRM). Daarnaast stimuleren en faciliteren zij de professionele ontwikkeling van leraren en creëren ze de juiste randvoorwaarden om leraren in staat te stellen zich te blijven ontwikkelen (VO-Raad, 2015; OCW, 2016b). Voor meer specifieke aanbevelingen over informatie- en docentenuitwisseling, zie paragraaf 3.5.3.

2.3 Invulling van rol en/of takenpakket van de contactpersoon Nederlands

Duidelijkheid over de invulling van de rol van de contactpersoon Nederlands binnen het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' zal de aansluiting tussen vo en hbo ten goede komen. Wat is zijn rol voor wat betreft de interne communicatie naar de belanghebbenden binnen zijn school, met name in de bovenbouw? Wat is zijn relatie tot en inzet bij de verschillende werkgroepen van Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie? Wat wordt van hem verwacht in relatie tot de conferenties en tot het in gebruik nemen van de producten die de werkgroepen tot stand brengen om de aansluiting op het gebied van Nederlands/communicatie te verbeteren? En welke rol pakt hij in het kader van het opzetten van docentenuitwisseling of het stimuleren van collega's daartoe?

2.4 Facilitering

Het ontbreekt de docenten Nederlands structureel aan tijd om hun taak naar behoren uit te voeren. Verbetering van de aansluiting tussen vo en hbo is een uitbreiding van hun taak. De conclusie is helder: facilitering is noodzakelijk om de aansluiting Nederlands/communicatie te verbeteren tussen vo en hbo op het gebied van de taalvaardigheidsontwikkeling van de leerling/student. Voor veel noodzakelijke maatregelen die de afstemming tussen het eindniveau van de taalvaardigheid van de havist en het gewenste taalvaardigheidsstartniveau van het hbo kunnen bewerkstelligen, is tijd nodig. Hiervoor is namelijk betrokkenheid en inspanning van een verscheidenheid aan spelers binnen vo en hbo noodzakelijk. De schooldirecties zullen deze conclusie moeten omarmen: er moet formatieruimte komen voor de realisatie van verschillende doelstellingen.

3. Uitkomsten

Van de 46 vo-scholen die in november 2016 het convenant ondertekend hadden, hebben uiteindelijk 24 hun ingevulde vragenlijst teruggestuurd, evenals een Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) (voor een overzicht van de vo-scholen en hbo-opleidingen die het convenant getekend hebben en zij die de vragenlijst ingevuld hebben: zie bijlage 1). In dit hoofdstuk worden de uitkomsten besproken. Deze geven inzicht in de stand van zaken voor wat betreft Nederlands/communicatie op de vo-scholen en de wensen/behoefte die er in de regio zijn ten aanzien van informatie- en docentenuitwisseling.

We beginnen met informatie over de sectie Nederlands en contactpersonen die betrokken zijn bij het vak (3.1). Vervolgens gaan we in op de manier waarop taalbeleid (3.2) en profielwerkstuk (3.3) vorm krijgen en ondersteund worden in de regio, en welke methodes gangbaar zijn in de lessen en welke schoolexamens worden afgenomen (3.4). Behoeften zijn gepeild voor wat betreft docenten- en informatie-uitwisseling in de regio; de uitkomsten hiervan zijn terug te vinden in 3.5.

3.1 Vaksectie Nederlands

3.1.1 Inleiding

Zowel scholen die de vragenlijst ingevuld hebben als die dat niet hebben gedaan, geven aan dat het intern 'rommelt':

- zaken zijn nog niet op orde of in ontwikkeling, aansluiting vo-hbo (Nederlands) is nog niet beschreven;
- er zijn veel veranderingen binnen de vaksectie (ziekte, docenten die met pensioen gaan, nieuw team, vacatures die nog niet, tijdelijk of recent pas ingevuld zijn en veel nieuwe docenten) en het is moeilijk om aan goede docenten te komen.

Door de ingevulde vragenlijsten hebben we een beeld gekregen wie er binnen de vo-school werkzaam is binnen de vaksectie Nederlands, wie hiermee gelieerd is en wie de contactpersoon namens deze sectie is voor de werkgroep Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie binnen het project 'Samen werken aan een betere aansluiting'.

3.1.2 Uitkomsten

Op bijna alle vo-scholen die de vragenlijst ingevuld hebben, is een coördinator havo-5 (19) en/of sectieleider Nederlands bovenbouw (19) aangesteld. Bij de meeste scholen (17) bestaan beide functies/taken en worden ze door verschillende personen (12) ingevuld. Iets meer dan de helft (15) heeft een coördinator taalbeleid, weer de helft van deze coördinatoren is de coördinator bovenbouw Nederlands en/of sectieleider Nederlands bovenbouw (8).

Alle vo-scholen die de vragenlijst hebben ingevuld (24), hebben een contactpersoon Nederlands naar voren geschoven voor het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. Bij 11 scholen is deze dezelfde persoon als de coördinator Taalbeleid, de sectieleider Nederlands bovenbouw en/of de coördinator havo-5 Nederlands.

Het merendeel van de vo-scholen heeft een coördinator Profielwerkstuk (PWS) (21), uit de informatie blijkt dat het meestal om een andere docent dan de docent Nederlands gaat. Bij de meeste vo-scholen zijn er contactpersonen aangesteld voor dyslexie (20) en remedial teaching (11), in de meeste gevallen gaat het om één persoon die beide taken vervult (10).

3.1.3 Conclusie en aanbevelingen

Onrust bij Nederlands

Opvallend is de onrust die lijkt te heersen bij vaksecties Nederlands van vo-scholen en die misschien wel tekenend is voor het hele voortgezet onderwijs in de regio. De druk op docenten Nederlands lijkt hierdoor hoog. Zo geven vo-scholen wel de namen door van docenten Nederlands die in de bovenbouw werkzaam zijn, maar sommige vermelden erbij dat het nog maar de vraag is of ze activiteiten in het kader van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' bij zullen wonen. Contactpersonen geven aan dat veel zaken nog in ontwikkeling zijn. Aandacht voor aansluiting vo-hbo lijkt daarom geen prioriteit te hebben of er wordt aan gewerkt.

Contactpersoon als linking pin Nederlands vo-hbo

Dat alle vo-scholen in de regio een contactpersoon voor Nederlands voor het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' hebben aangewezen, is goed nieuws. Wat van deze persoon verwacht wordt binnen het project en hoe hij als 'linking pin' binnen de school kan functioneren, is niet duidelijk. Iets meer dan de helft van de vo-scholen die het convenant ondertekend hebben, hebben de vo-vragenlijst ingevuld die verstuurd is vanuit de werkgroep Informatie- en docentenuitwisseling. In bijna alle gevallen is dat gedaan door de contactpersoon Nederlands voor het project. De vraag blijft of deze persoon namens alle docenten Nederlands uit de bovenbouw spreekt of op persoonlijke titel.

Visie op aansluiting én Nederlands vo-hbo

Er moet meer duidelijkheid komen over de rol van de contactpersoon Nederlands binnen het project: Wat is zijn relatie tot en inzet bij de verschillende werkgroepen van Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie? Wat wordt van hem verwacht in relatie tot de conferenties en implementatie binnen zijn school van de producten vanuit de werkgroepen? Wat is zijn rol voor wat betreft de interne communicatie naar de andere docenten Nederlands, specifiek de bovenbouw, en andere belanghebbenden? En krijgt hij tijd voor deze taken? Een visie (met een plan van aanpak) op aansluiting vo-hbo binnen de vo-school met daarbij ook specifieke aandacht voor Nederlandse taalvaardigheid in een doorlopende leerlijn (onderwijsinhoud en onderwijsdidactiek) geeft meer richting aan de docenten die werkzaam zijn in de bovenbouw van het vo en de contactpersonen die aansluiten bij het project.

Structureel onderzoek stand van zaken Nederlands in de regio

Alhoewel een groot aantal vo-scholen de vragenlijst ingevuld heeft, streeft de werkgroep ernaar om een volledig beeld te krijgen van de regio. Dat betekent dat alle vo-scholen die betrokken zijn bij het project, regelmatig (een update van) de vragenlijst invullen. Het gaat om een belangrijke regionale stand van zaken en behoeftepeiling, waarmee aansluitingsactiviteiten beter ontwikkeld en ingezet kunnen worden.

Versterking onderwijs in regionale gezamenlijkheid

Er moet goed nagedacht worden over hoe er in de bovenbouw van de havo (nog) beter aangesloten kan worden op de propedeuse van het hbo zonder dat het een belasting vormt voor de school en de docenten. Een aantal scholen is hierin zoekende, sommige geven aan dat zaken in ontwikkeling zijn en graag hierbij meer betrokkenheid vanuit het hbo willen hebben. De Rotterdamse hbo-instellingen zullen die vraag oppakken en benaderen actief de vo-scholen die betrokken zijn bij het convenant, om samen te bekijken hoe het hoger beroepsonderwijs het vo, maar ook de vo-scholen onderling elkaar kunnen versterken.

Gezien de gevoelde druk in de bovenbouw bij de docenten Nederlands, moet de aandacht voor de aansluiting vo-hbo niet te veel een belasting op het bestaande curriculum en de betrokken docenten zijn, in ieder geval niet zo ervaren worden. Dat betekent dat bij deze transitie uitgegaan moet worden van wat er al plaatsvindt in het onderwijs en van de mogelijkheden die er zijn.

3.2 Taalbeleid

3.2.1 Inleiding

Taalstimulering

Het afgelopen decennium is het begrip taalbeleid hoe langer hoe meer algemeen goed geworden in het voortgezet onderwijs. De komst van steeds meer leerlingen die moeite hadden met het vak Nederlands, zorgde voor de ontwikkeling van taalstimuleringsprogramma's. Het project Rotterdams (taal)effect is daar een voorbeeld van. Onder auspiciën van de onderwijsbegeleiding in Rotterdam (het CED) namen veel scholen in de stad met ingang van 2010 daar deel aan. Het project is gericht op het vergroten van inzicht in de effectiviteit van didactiek en organisatie van het onderwijs en op het structureel uitwisselen van kennis en ervaring tussen docenten, coördinatoren en managementteams van de drie besturen BOOR, CVO en LMC-vo. Een van de gebruikte instrumenten is het afnemen van taaltoetsen (Ditaal, ondertussen Diatoets), waardoor betrokkenen in de loop van de jaren een goed beeld hebben gekregen van de taalprestaties van hun leerlingen.

In 2016 bracht het CED een rapport uit met daarin de uitkomst van de diatoetsen, gekoppeld aan de examenresultaten 2015 van de leerlingen voor de vakken scheikunde, geschiedenis en Nederlands. Een voorbeeld van een brede aanpak met als resultaat inzicht in de stand van zaken. Uit het onderzoek bleek onder andere dat er een cesuur bestaat tussen de ontwikkeling van taalprestaties van de leerlingen in de onderbouw en de uitkomsten van de toetsing in de tweede fase. Er lijkt iets mis te gaan in de bovenbouw van de havo, waardoor leerlingen relatief slechter scoren bij het centraal examen dan verwacht mag worden aan het einde van jaar 2. De oorzaken daarvan zijn nog onvoldoende onderzocht om er eensluidende uitspraken over te doen.

Naast dit centraal aangestuurd beleid is er op scholen zelf ook het een en ander ontwikkeld. Zo kennen veel instellingen het 'Posterproject' of 'Woord van de week' waarmee de leerlingen worden gestimuleerd hun woordenschat uit te breiden. Daarnaast dragen de scholen met de keuze van een taalmethode voor het vak Nederlands er (vaak onbewust) zorg voor dat er in hun onderwijsprogramma sprake is van een doorlopende leerlijn op het gebied van de verschillende domeinen van het vak, zoals lezen, schrijven en argumenteren. We mogen er gerust van uitgaan dat alle methodes voldoen aan de eisen op dat punt: ze worden onder toezicht van of in nauwe samenwerking met didactische experts geschreven.

Taalontwikkeling is van iedereen

Onder de vele nascholingsactiviteiten bieden de pedagogische en didactische kenniscentra diverse cursussen of cursusdagen aan waarmee docenten kennis

opdoen voor het ontwikkelen van taalbeleid. Die expertise kan bijdragen tot verbetering van het taalvaardigheidsonderwijs. Maar ook het besef bijbrengen dat taal, met name schooltaal, wordt gebruikt door het gehele docententeam en door de leerlingen. Taalbeleid houdt dus meer in dan alleen zorg dragen voor taalhygiëne bij het moedertaalonderwijs. Het onderwijs staat voor een aanzienlijke opgave, waarbij elke docent kan bijdragen aan de taalontwikkeling van leerlingen en studenten. Het is niet langer exclusief de taak van de docent Nederlands. Door het integreren van taalvaardigheid in de vakinhoudelijke lessen, gaat zowel het niveau van de vakinhoud als het niveau van de taalvaardigheid omhoog. Taalontwikkelen lesgeven biedt daarin kansen. Niet alleen ontwikkelt de leerling/student door deze methode zijn taalvaardigheid, ook de ontwikkeling van de leerling/student binnen het vak waarin de methode wordt toegepast, gaat vooruit!

Hoe is de stand van zaken op de scholen op het gebied van taalbeleid? In de vragenlijst geven de scholen aan of er op hun instelling sprake is van een vorm van taalbeleid. Waarbij het ook van belang is of dat beleid is beschreven in een beleidsplan en of dat beleid ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

3.2.2 Uitkomsten

Van de 24 respondenten geven er acht zonder meer aan dat op hun school taalbeleid is beschreven. Elf scholen melden dat er bij hen geen taalbeleidsplan voorhanden is.

Vier reacties zijn minder eenduidig. Drie hiervan plaatsen de opmerking dat er aan het beleidsplan wordt gewerkt. Eén school vermeldt dat er wel een taalbeleidsplan aanwezig is, maar dat daar geen uitvoering aan wordt gegeven. De reden daarvoor is dat er geen coördinator is die het beleid bewaakt.

Eén school merkt op dat het taalbeleid niet meer in praktijk wordt gebracht, sinds de taalcoördinator de school heeft verlaten. Wel bestaan er op die school binnen de sectie afspraken die niet nader worden benoemd. Dat levert het volgende beeld op:

- er is taalbeleid beschreven dat wordt uitgevoerd (8);
- er is wel taalbeleid beschreven dat echter niet wordt uitgevoerd (1);
- er wordt gewerkt aan de beschrijving van taalbeleid (3);
- er wordt uitvoering gegeven aan onderdelen van taalbeleid, maar die niet vastgelegd zijn onder die noemer (1);
- er is geen taalbeleid beschreven (11).

Leerlijn schriftelijke taalvaardigheden

De vraag of de schriftelijke taalvaardigheden als leerlijn beschreven zijn, wordt negen keer ontkennend beantwoord. De andere 15 scholen geven aan dat er een leerlijn is beschreven. Of zij deze zelf hebben geschreven, of dat deze te vinden is in de taalmethode die wordt gebruikt, is onbekend.

3.2.3 Conclusie en aanbevelingen

Taalbeleid: onderwerp van de hele school

Uit bovenstaand overzicht kunnen we concluderen dat taalbeleid nog geen ge-institutionaliseerd onderdeel van het schoolbeleid is. Het feit dat de vraag over het taalbeleid op school gesteld is aan de sectie Nederlands, geeft al aan dat dit beleidsonderwerp nog steeds wordt gekoppeld aan die vaksectie. Terwijl alle publicaties omtrent taalbeleid ervan uitgaan dat het een onderwerp is van de hele school. Het zou een hele winst zijn, wanneer alle betrokkenen ervan doordrongen zijn dat taalbeleid niet alleen wordt uitgevoerd door de collega's die het vak Nederlands geven. Taal wordt in alle schoolvakken gebruikt en moet dus nadrukkelijk door de docenten van het gehele schoolteam als een belangrijk thema worden gezien in hun dagelijkse onderwijspraktijk.

Aandacht voor (uitvoering) taalbeleid

Een ander punt is dat we voorzichtig moeten zijn bij de interpretatie van antwoorden van respondenten op de vragen in de vragenlijst. Bij het formuleren van de simpele vraag over het al dan niet aanwezig zijn van taalbeleid, gingen we ervan uit dat de scholen hetzelfde idee hebben over taalbeleid als wij. Bij de aandacht voor taalbeleid moet er ons inziens nadrukkelijk aandacht zijn voor een doorlopende leerlijn in de verschillende domeinen van het vak Nederlands, ontwikkeling van lees- en schrijfvaardigheid, spreek- en luistervaardigheid. Dat betekent aandacht voor het taalgebruik van zowel de leerling als de leerkracht zelf. Er moet beleid zijn op het gebied van het taalontwikkelen lesgeven, is de docent zich wel voldoende bewust van zijn eigen taalgebruik in de communicatie met de leerlingen? Daarnaast moet er oog zijn voor de ontwikkeling van een adequate woordenschat die nodig is voor het juiste begrip in de lessen van alle schoolvakken. En natuurlijk is er een dyslexiebeleid. Ziet de school al die onderdelen ook als behorend tot taalbeleid?

En ten slotte, wil het aanwezig zijn van een taalbeleidsplan garanderen dat er aan dat beleid uitvoering wordt gegeven? Een terechte vraag gezien enkele toelichtende opmerkingen van de respondenten bij de antwoorden. Op zeven scholen van de elf die geen taalbeleid hebben ingevoerd, is er wel een taalcoördinator aangesteld. Blijven er vier scholen over zonder taalbeleid en zonder coördinator; op deze scholen zou de afwezigheid van die functionaris kunnen verklaren waarom er geen beleidsplan is. Overigens is het heel goed mogelijk dat er tijdens

de lessen op de elf scholen zonder taalbeleid wel uitvoering wordt gegeven aan onderdelen van taalbeleid, zonder dat dat is vastgelegd in een officieel taalbeleidsplan. Hier kan nader onderzoek helderheid in brengen.

Regionale betrokkenheid bij taalbeleid (vo-hbo)

In de regio lijkt er nog een grote uitdaging te liggen op het gebied van taalbeleid, zowel voor de beschrijving ervan als de uitvoering. In iets mindere mate geldt dat voor de leerlijn schriftelijke taalvaardigheden. Het is van belang dat vo-scholen gestimuleerd worden om vanuit regionale samenwerking taalbeleid te beschrijven en in te voeren. Betrokkenheid vanuit de schooldirectie en facilitering om dit te doen, is onontbeerlijk. Ten slotte is onduidelijk in hoeverre er binnen taalbeleid specifieke aandacht is voor de aansluiting vo-hbo. Daarover zijn in de vragenlijst geen vragen opgenomen, maar het is zeker een punt om mee te nemen in de ontwikkeling van taalbeleid.

Handreikingen voor doorlopend taalbeleid vo-hbo

In januari 2018 verschijnt er binnen het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' de publicatie 'Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!', een handreiking taalbeleid voor de bovenbouw in het vo en de propedeuse in het hbo. Scholen kunnen met de checklists nagaan of er binnen taalbeleid zaken zijn geformuleerd op de volgende terreinen: doorlopende taalvaardigheids- en onderzoeksvaardighedenlijn, inclusief (en) taalontwikkelen lesgeven en informatie- en docentenuitwisseling. Daarnaast wordt in het voorjaar, ook binnen het project, een handreiking schrijf- en leesvaardigheid gepubliceerd voor bovenbouw vo- en propedeusedocenten, in combinatie met een databank. Ten slotte verschijnt er een handreiking over inclusief en taalontwikkelen lesgeven. Er wordt nagedacht over een goede, regionale verspreiding van dit materiaal.

3.3 Profielwerkstuk

3.3.1 Inleiding

Het profielwerkstuk (PWS) in het vo maakt deel uit van het schoolexamen. Het is een uitgebreide praktische opdracht, die vaardigheden in combinatie met kennis en inzicht toetst. Hiernaast is het profielwerkstuk bedoeld om de samenhang en integratie van leerstofonderdelen binnen een profiel te bevorderen. Praktijkgericht onderzoek in het hbo is van cruciaal belang. In menig onderzoeksrapport - of het nu gaat over het hoger onderwijs of over de versterking van de economie van Nederland - staan uitspraken over het belang van onderzoekscompetenties bij hoger opgeleiden (Commissie Veerman, 2010; WHW art. 1.3.). In het verlengde hiervan spreekt ook Vereniging Hogescholen zich uit over hbo'ers als kenniswerkers. De overkoepelende vereniging van hogescholen geeft in de strategievisie aan dat het hbo als voornaamste kerntaak heeft om studenten op te leiden tot

kritische, ondernemende en onderzoekende professionals om een bijdrage te kunnen leveren aan de beroepspraktijk (Vereniging Hogescholen, 2015).

De Werkgroep hbo-vaardigheden van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' (2017) geeft aan dat studenten de bijbehorende vaardigheden na instroom in het hbo uiteraard (verder) zullen ontwikkelen, maar dat een bepaald startniveau en een nieuwsgierige grondhouding wel nodig is om studenten in vier jaar op het gewenste niveau te krijgen voor instroom in de arbeidsmarkt (Werkgroep hbo-vaardigheden, 2017). Het ligt dus voor de hand dat de onderzoekslijn van vo-scholen, met het PWS als de eindschrijftie en het examen van (hbo-)vaardigheden, en hbo-instellingen op elkaar aansluiten. Idealiter maken onderzoeksvaardigheden deel uit van de vaardighedenlijn van jaar 1 t/m 5 in het vo en komt er meer uniformiteit bij het PWS en de ondersteuning daarbij. De onderzoekslijn die start in het eerste jaar van het hbo sluit aan op het toeleverend onderwijs.

3.3.2 Uitkomsten

Het profielwerkstuk in het vo en de onderzoeksmodules in de propedeuse zouden in een doorlopende onderzoekslijn op elkaar aan moeten sluiten. Uit het onderzoek blijkt dat er in het vo bij het PWS aandacht blijkt te zijn voor zaken die in het hbo belangrijk zijn. Zo is er op de meeste scholen een leerling- (20) en een docentenhandleiding (18) voor het PWS, zijn er op de meeste scholen onderzoeksfasen geformuleerd (18), is er aandacht voor bronvermelding (18), schrijven leerlingen een verslag (19) en presenteren zij het onderzoek (16). Leerlingen worden beoordeeld op onderzoeksfasen (15), taalgebruik (16), rapportage (18), presenteren (14) en daarbij wordt vaak gebruik gemaakt van een beoordelingsformulier (19).

De uitkomsten geven ook voor de aansluiting met het hbo belangrijke zaken weer die van minder respondentscholen de aandacht hebben, zoals de aanwezigheid van een (onderzoeks)vaardighedenlijn: ruim de helft van de scholen (12) heeft deze niet. Daarnaast is de profielwerkstukwebsite van Hogeschool Rotterdam bij de meeste scholen onbekend: slechts 5 scholen geven aan dat hiervoor aandacht is. Het kan overigens zo zijn dat deze bij de andere vakdocenten van de school in de PWS-begeleiding wel wordt benut; de meeste docenten Nederlands zijn immers niet of nauwelijks betrokken bij de begeleiding van profielwerkstukken. Opvallend is dat op bijna alle scholen onderzoeksfasen zijn geformuleerd (18), ze op veel scholen worden beoordeeld (15), maar dat deze op slechts 12 scholen bij de lessen Nederlands aandacht krijgen.

Opvallend is ook dat havo-leerlingen die hun onderzoek presenteren, hier niet altijd op worden beoordeeld. Van de 17 scholen waar het onderzoek wél wordt

gepresenteerd, worden op 14 scholen de leerlingen op de presentatie ook beoordeeld; 1 van deze 17 scholen laat deze presentatie niet meetellen voor de beoordeling en van twee scholen is het door een ja/nee-antwoord resp. een vraagteken onbekend of de presentatie meetelt bij de beoordeling. Op twee scholen is het al dan niet presenteren van het onderzoek een punt waarop onderscheid gemaakt wordt tussen havo en vwo. Op deze twee scholen presenteren alleen vwo-leerlingen hun onderzoek.

3.3.3 Conclusie en aanbevelingen

Brede aandacht voor PWS en meer uniforme aanpak verbeteren de start in het hbo. Ondanks dat het PWS op veel vo-scholen in meer of mindere mate lijkt aan te sluiten op de hbo-manier van werken en de onderzoeksmodules in het eerste jaar, lijken er op dit gebied nog uitdagingen te liggen. Over het algemeen kunnen we stellen dat álle in dit onderzoek bevroegde punten (die te maken hebben met het PWS), in het kader van de aansluiting vo-hbo op élke school aandacht zouden moeten krijgen. Zodat de leerling goed toegerust naar het hbo gaan en de leerlingen een vergelijkbare ervaring met en beheersing van de betreffende vaardigheden hebben. Dit maakt de beginfase van het hbo eenvoudiger, zowel voor de student als voor de docent.

Meer specifiek valt op dat niet iedere school een handreiking heeft voor leerlingen/docenten. Ook is er op verschillende scholen geen aandacht voor onderzoeksfasen. De werkgroep beveelt aan dat er per vak/profiel aandacht komt voor onderzoeksfasen, waarbij afstemming tussen verschillende vakken/profielen noodzakelijk is.

Ook de afronding van het PWS met verslaglegging en presentatie is niet overal een vanzelfsprekendheid en er zijn grote verschillen in de beoordeling. Dat het PWS niet op alle scholen wordt beoordeeld op onderzoeksfasen, taalgebruik en rapportage, betekent dat studenten met verschillende ervaringen binnenkomen op het hbo. Dit vraagt om een richtlijn PWS vanuit het project, waarmee een kans gecreëerd wordt om meer uniformiteit tussen de scholen te krijgen. Nederlandse taalvaardigheid is een belangrijke hbo-vaardigheid en een sleutel tot succes in het hbo. Het is daarom belangrijk dat daar binnen het PWS en de beoordeling aandacht voor is, ongeacht het vak/profiel waarbinnen de leerling het PWS doet.

Handreikingen beschikbaar voor aanscherping PWS

Vanuit het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' wordt in het voorjaar van 2018 de 'Docentenhandreiking Profielwerkstuk', inclusief beoordelingsformulieren, opgeleverd. Hiermee, in combinatie met de al eerder gepubliceerde 'Leidraad Profielwerkstuk' (2015) kunnen scholen de organisatie, inhoud en beoordeling van het PWS onder de loep nemen en eventueel aanscherpen.

(Hernieuwde) aandacht voor de profielwerkstuksite van Hogeschool Rotterdam lijkt geen kwaad te kunnen, gezien het mogelijk geringe aantal scholen dat er gebruik van lijkt te maken. Ook kennisuitwisseling over de taalvaardigheids- en onderzoeklijnen tussen vo-scholen en het hbo ligt voor de hand.

Afstemming en professionalisering

Een positief opvallende good practice is de cursus PWS van vier dagdelen die de docenten van één school momenteel volgen. De werkgroep ziet dit als een mooi voorbeeld van professionalisering en afstemming binnen docententeams. Daarnaast juicht de werkgroep toe dat docenten ook inspiratie opdoen voor het (door)ontwikkelen van het PWS buiten hun school.

3.4 Methodiek en schoolexamens

3.4.1 Inleiding

Er is geen vak binnen het vo waarbij de zelfstandigheid van de docent meer voorop staat dan Nederlands. Onder de docenten Nederlands is de autonomie bijna een vanzelfsprekendheid. De lessen bieden kansen een persoonlijke stempel te drukken. Binnen geen andere sectie wordt meer discussie gevoerd over de lesstof en de wijze waarop die moet worden overgebracht. In de jaren 80 was het niet gek, wanneer een sectie ervoor koos te werken zonder methode. Hoewel we mogen uitgaan van de professionaliteit van de leraar Nederlands, zit daar het gevaar in dat bij een al te vrije wijze van werken, hiaten zullen optreden in de leerlijn. Daarom ligt het gebruik van een schoolmethode die in de handel is gebracht door een professionele uitgeverij, voor de hand. Over de keuze van de methode zal er overeenstemming moeten zijn binnen de vaksectie, hoezeer daar ook lang en breed over wordt gedelibereerd.

In de loop van de lagere leerjaren is een zekere vrijheid van leerstof en onderwijsstijl nog wel mogelijk. Maar wanneer de leerling de tweede fase bereikt, moet hij ervan uit kunnen gaan dat het onderwijsprogramma met de onderwijsdoelen vast ligt. Hij moet immers optimaal worden voorbereid op het examen. In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) heeft de sectie het onderwijsprogramma vastgesteld op basis van de voorschriften die zijn te vinden in het Examenprogramma Nederlandse taal en letterkunde havo/vwo (laatstelijk vastgesteld in 2014, met enkele wijzigingen in het centraal examenprogramma in 2015 en 2016). Daarin staan de eisen vermeld waaraan het onderwijs in de Nederlandse taal en letterkunde moet voldoen, voor leesvaardigheid, de schriftelijke en mondelinge vaardigheden en voor de beheersing van de argumentatieleer. Voor de uiteindelijke uitvoering van dat programma heeft de sectie dan weer wel veel vrijheid. De school kan zijn eigen accenten leggen, eigen ideeën uitwerken, nieu-

we toetsvormen ontwikkelen, weliswaar binnen de domeinen die het schoolexamen betreffen. Het centraal examen is immers landelijk vastgesteld. Over dat laatste kunnen de emoties binnen de gelederen wel eens hoog oplopen, maar daar heeft de sectie Nederlands geen beleidsvrijheid. Het centraal examen en de correctievoorschriften zijn bindend.

3.4.2 Uitkomsten

Keuze van de methode

Er worden twee methodes voor het vak Nederlands gebruikt: Nieuw Nederlands en Op Niveau. Tweederde van de scholen werkt met Nieuw Nederlands en een derde met Op Niveau. Eén school werkt zonder methode en één school heeft geen antwoord gegeven op deze vraag. Er zijn overigens in Nederland nog enkele andere methoden, maar die zijn klein in oplage en uit de vragenlijst blijkt dat ze in de regio helemaal niet gebruikt worden.

Verwerking van examenprogramma in schoolexamens

Het examenprogramma voor het vak Nederlands kent een aantal domeinen die aan bod moeten komen. Domeinen zijn de verschillende onderdelen van het vak. Voor elk vak is het examenprogramma in domeinen verdeeld. Voor Nederlands betreft het:

Domein A	Leesvaardigheid
Domein B	Mondelinge taalvaardigheid
Domein C	Schrijfvaardigheid
Domein D	Argumentatieve vaardigheden
Domein E	Literatuur
Domein F	Oriëntatie op studie en beroep

In het centraal examen staan leesvaardigheid (domein A) en argumentatieve vaardigheden (domein D) centraal. De overige domeinen moeten in de schoolexamens aan bod komen.

Het gemiddelde cijfer van alle schoolexamens telt voor 50% mee in het eind-examencijfer. De andere 50% wordt bepaald door het cijfer voor het centraal examen. De scholen zijn vrij de weging van de verschillende onderdelen van de schoolexamenonderdelen te bepalen.

Aan de scholen is gevraagd op welke wijze ze de domeinen in de schoolexamens hebben opgenomen. De meeste scholen hebben hun PTA (Programma van Toetsing en Afsluiting, de beschrijving van de schoolexamenonderdelen) ter beschikking gesteld. De wijze waarop het PTA is vormgegeven, is voor elke school anders. Het is dan ook moeilijk te bepalen voor hoeveel procent een domein op

een school meeweegt in het schoolexamencijfer. Hierover doen we in dit rapport dan ook geen uitspraken. Wellicht is het handig om volgend jaar in de vragenlijst expliciet te vragen voor hoeveel procent een domein meeweegt in het schoolexamencijfer en of de toets in jaar 4 of in jaar 5 wordt afgenomen. Uit de vragenlijsten en ingezonden PTA's blijkt nu alleen dat sommige scholen in zowel jaar 4 als jaar 5 onderdelen afsluiten en dat andere scholen alle onderdelen in jaar 5 afsluiten.

Domein A. Leesvaardigheid:

Het examenprogramma Nederlandse taal en literatuur havo omschrijft sinds 2014 de volgende eisen:

Subdomein A1: analyseren en interpreteren

De kandidaat kan vaststellen tot welke tekstsoort een tekst of tekstgedeelte behoort; de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven; relaties tussen delen van een tekst aangeven; conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur; standpunten en soorten argumenten herkennen en onderscheiden; argumentatieschema's herkennen.

Subdomein A2: beoordelen

De kandidaat kan een betogende tekst of betogend tekstgedeelte op aanvaardbaarheid beoordelen en in deze tekst drogredenen herkennen.

Subdomein A3: samenvatten

De kandidaat kan teksten en tekstgedeelten beknopt samenvatten.

In het centraal examen wordt de leesvaardigheid (domein A) getoetst als het belangrijkste domein. Dit centraal examen bepaalt voor 50% het eindexamencijfer. Wanneer leesvaardigheid ook als onderdeel in het schoolexamen voorkomt, zorgt dat ervoor dat die vaardigheid een nog groter aandeel heeft in het uiteindelijke eindexamencijfer. Op zes scholen wordt dit argument gedeeld; zij laten leesvaardigheid alleen in het centraal examen aan bod komen. Op vijftien scholen wordt leesvaardigheid met een toets afgenomen. Op vijf van deze scholen wordt hiervoor een proefexamen ingezet. Het is niet bekend of deze toetsen worden beoordeeld met een cijfer. Drie scholen hebben over leesvaardigheid in het schoolexamen niets opgegeven.

Domein B. Mondelinge vaardigheid:

In het examenprogramma staat mondelinge vaardigheid als volgt omschreven:

De kandidaat kan ten behoeve van een voordracht, discussie of debat (ter keuze van de school): – relevante informatie verzamelen en verwerken; – deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek en gespreksvorm; – adequaat reageren op bijdragen van luisteraars of gespreksdeelnemers.

Voor het domein mondelinge vaardigheid geven de scholen de volgende vormen op in de schoolexamens: presentatie (6 keer), betoog (12 keer), debat (7 keer), mondeling examen literatuur (7 keer) en groepsdiscussie (4 keer). Twee scholen gaven alleen een mondeling literatuur op en twee scholen hebben deze vraag niet beantwoord. Twee scholen noemen een mondeling examen literatuur wanneer zij de mondelinge taalvaardigheid toetsen. Strikt genomen valt het literaire domein niet onder het domein mondelinge taalvaardigheid, omdat het examenprogramma spreekt over de inhoud en niet over de wijze waarop getoetst wordt. Het mondeling literatuur bestaat meestal uit een gesprek tussen docent en leerling over de gelezen boeken. Het gaat dan om een vorm van spreken over literatuur.

Domein C. Schrijfvaardigheid:

De tekst van het examenprogramma luidt als volgt:

De kandidaat kan ten behoeve van een gedocumenteerde uiteenzetting, beschouwing en betoog: - relevante informatie verzamelen en verwerken; - deze informatie adequaat presenteren met het oog op doel, publiek, tekstsoort en conventies voor geschreven taal; - concepten van de tekst reviseren op basis van geleverd commentaar.

Er is de afgelopen jaren veel discussie geweest (die nog steeds gaande is) over het onderdeel schrijfvaardigheid. Ooit maakte dit domein deel uit van het centraal examen. Intussen is er al veel onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om dit onderdeel weer in het centraal examen op te nemen. Dit lukt vooralsnog niet, omdat er geen overeenstemming kan worden bereikt over de wijze van toetsen. Tot op heden is schrijfvaardigheid alleen in schoolexamens te vinden. De bevroegde scholen zijn wat betreft de wijze van toetsing van schrijfvaardigheid vrij eensgezind: 19 scholen noemen hiervoor een betoog of beschouwing. Daarnaast treffen we een groep aan van afwijkende vormen van toetsing. De volgende varianten zijn opgegeven:

- beoordeling schrijfdossier: 1 keer
- beschouwing als onderdeel van gedocumenteerd schrijven: 1 keer
- gedocumenteerd opstel: 2 keer
- recensie: 2 keer
- sollicitatiebrief: 3 keer
- creatief schrijven over literatuur: 1 keer
- niet nader gespecificeerd: 2 keer
- niet bekend: 1 keer

Hier geldt dat er meer opgaven vermeld zijn dan het aantal respondentscholen, omdat sommige scholen meerdere schrijfopdrachten in hun examenprogramma hebben opgenomen.

Domein D. Argumentatie:

Het examenprogramma vermeldt de volgende omschrijving:

De kandidaat kan een betoog: analyseren; beoordelen; zelf opzetten en presenteren, schriftelijk en mondeling.

Ongeveer de helft van de scholen neemt een schriftelijke toets over argumentatie af. De andere helft van de scholen laat argumentatieleer niet apart aan bod komen. Veel scholen geven aan dat ze geen aparte toetsen voor argumentatieleer hebben. De stof en de toetsing hiervan volgen de richtlijnen die door het CvTE zijn opgesteld en zijn zodoende ondergebracht bij andere onderdelen, meestal leesvaardigheid, maar ook in de mondelinge vaardigheid en/of schrijfvaardigheid. Bij het centraal examen komt argumentatieleer ook aan bod bij leesvaardigheid.

Domein E. Literatuur:

Het examenprogramma vermeldt voor dit domein:

Subdomein E1: literaire ontwikkeling

De kandidaat kan beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn leeservaringen met een aantal door hem geselecteerde literaire werken. Minimaal aantal: havo 8; vwo 12 waarvan 3 minimaal voor 1880.

Subdomein E2: literaire begrippen

De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden en literaire begrippen hanteren in de interpretatie van literaire teksten.

Subdomein E3: Literatuurgeschiedenis

De kandidaat kan een overzicht geven van de hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis en de gelezen werken plaatsen in historisch perspectief.

Hier treedt een wisselend beeld op. Het aantal boeken dat de leerlingen moeten lezen, varieert van acht tot twaalf. Gedichten zijn niet altijd onderdeel van het examenprogramma, net als literatuurgeschiedenis. Het mondeling wordt soms over alle boeken afgenomen en soms over vier of zes boeken. Ook worden er soms eisen gesteld aan de te lezen boeken (naturalistische roman, boek van de 'grote drie'). Verreweg het grootste deel van de scholen neemt een traditioneel mondeling (vraag/antwoord-gesprek over de gelezen boeken) af. Er wordt ook volop gewerkt met meer creatieve manieren van toetsen, zoals: pecha kucha, talkshow, creatieve boekopdrachten en leeskring. Een enkele school werkt nog met het leesdossier dat niet meer verplicht is sinds de invoering van de vernieuwde Tweede Fase in 2000.

3.4.3 Conclusie en aanbevelingen

Twee schoolmethodes

Ten aanzien van de gebruikte methodiek kan gesteld worden dat de scholen uit de regio die de vragenlijst hebben ingevuld, in twee derde van de gevallen met de methode 'Nieuw Nederlands' werken. De andere scholen gebruiken de methode 'Op Niveau'. Een enkele school werkt zonder methode, maar met eigen materiaal. De genoemde methoden zijn afgestemd op de exameneisen voor havo en voldoen aan de eisen van het referentiekader 3F.

Grote verschillen in schoolexamens en weging onderdelen

De scholen examineren middels schoolexamens een aantal vaardigheden die in het Examenprogramma vermeld staan. In het PTA heeft elke school vermeld in welke vorm die schoolexamens zijn gegoten en wat de weging van die schoolexamens is. De meeste scholen hebben het PTA ingestuurd bij de vragenlijst. Uit de ontvangen PTA's blijkt dat scholen verschillend hiermee omgaan. Lang niet altijd is duidelijk of er ook in de voorexamenklas onderdelen worden geëxamineerd en tegen welke weging. Er kunnen dan ook geen conclusies getrokken worden over de weging van de verschillende examens. Wel kan geconcludeerd worden dat er veel verscheidenheid is in de aanpak van de schoolexamens en de weging van de diverse onderdelen. Dat is ook inherent aan een vak dat zo veel verschillende vaardigheden in een examenprogramma moet toetsen.

Diversiteit in toetsing vaardigheden

Voor leesvaardigheid (het onderdeel dat in het Centraal Examen getoetst wordt) wordt door het merendeel van de scholen aangegeven dat die schriftelijk getoetst wordt in schoolexamens. Voor mondelinge vaardigheid wordt door ongeveer de helft van de scholen het betoog gehanteerd. Voor het onderdeel schrijfvaardigheid is het schrijven van een betoog of beschouwing veruit favoriet. Maar er zijn scholen die meerdere soorten schrijfopdrachten laten maken. Het is moeilijk om hieruit conclusies te trekken. Er is sprake van behoorlijk wat diversiteit. Ten aanzien van argumentatieleer geven scholen aan die niet als apart onderdeel te toetsen. Argumentatieleer is dan onderdeel van de andere vaardigheden zoals leesvaardigheid, schrijfvaardigheid of mondelinge vaardigheid. Argumentatieleer lijkt als aparte vaardigheid dus een ondergeschoven kindje te zijn, maar eigenlijk kan argumentatieleer bij vrijwel alle vaardigheden ondergebracht worden. Dit geeft wederom de complexiteit van het examenprogramma Nederlands weer.

Een apart onderdeel vormt het domein literatuur. De eisen die aan de leerlingen worden gesteld, lopen heel erg uiteen. Het merendeel van de scholen sluit dit onderdeel af met een mondeling examen in de vorm van een gesprek over literatuur, maar de eisen die hiervoor zijn beschreven, zijn sterk wisselend. Het is moeilijk om hier conclusies aan te verbinden.

In het algemeen kan wel gesteld worden dat vrijwel alle scholen alle domeinen uit het examenprogramma aan bod laten komen in de schoolexamens. De wijze waarop is voor ongeveer de helft van de scholen gelijk, maar zeker bij domeinen als schrijfvaardigheid en literatuur is er sprake van veel verscheidenheid. Zoals in 3.4.1 al beschreven is, zijn de docenten Nederlands van oudsher behoorlijk autonoom ingesteld. Tekenend hiervoor is de jaarlijkse discussie rondom het centraal examen leesvaardigheid en de al jarenlange discussie over de mogelijkheid om schrijfvaardigheid weer terug te brengen in het centraal examen.

Hbo en uitgeverijen met elkaar in gesprek

De ingezette methodes bij Nederlands zijn van belang ter voorbereiding op de schoolexamens en het centrale examen op de havo, maar de vraag is in hoeverre de behandelde stof op het hbo aansluit. Gezien het belang van een doorlopende leerlijn Nederlandse taalvaardigheid zou daar gerichte aandacht voor moeten zijn. 'Nieuw Nederlands' doet een poging. Voor het hbo en de uitgeverijen van de meest gebruikte methodes in de regio is het zinvol om samen te bekijken of er voorbereid wordt op het hbo, hoe dit vorm krijgt en hoe er (nog beter) voorbereid kan worden op het hbo.

Vo-scholen pakken ook eigen ruimte

Daarnaast is het wenselijk om op korte termijn te onderzoeken of het mogelijk is binnen de beschikbare ruimte en tijd in het (voor)examenprogramma (meer) aan te sluiten op het hbo. Daarbij kan gedacht worden aan experimenten met contextrijke opdrachten in samenwerking met het hbo. Het idee is dat leerlingen hierdoor ook meer gemotiveerd worden voor het vak Nederlands.

De invulling van de centrale examens staat vast, maar vo-scholen hebben, binnen de wettelijke kaders, veel vrijheid bij de inrichting van de schoolexamens. Dat biedt hun kansen om uit te zoeken of en hoe het mogelijk is de toetsen beter aan te laten sluiten op het hbo. Delen van de 'good practices' binnen de werkconferenties van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo' kan inspirerend werken voor andere scholen.

Invloed van vo en hbo op curriculumherziening

Voor negen vakken wordt er binnenkort gestart met curriculumherziening, waaronder ook Nederlands. Alhoewel de leerlingen pas over 10 jaar hiervan iets merken in de klas, is het van belang dat regionale vo-scholen hierbij aansluiten: als deelnemer van een ontwikkelteam of als ontwikkelschool (zie: www.curriculum.nu). Het hbo moet op zijn beurt in het contact met het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) blijven benadrukken dat behalve het primair onderwijs ook het hbo betrokken wordt bij de (door)ontwikkeling van het lesmateriaal. Havo is geen eindonderwijs, maar een startbewijs voor een hbo-opleiding.

3.5 Informatie- en docentenuitwisseling

3.5.1 Inleiding

Een vaksectie zal er al gauw vanuit gaan dat de voorbereiding op de lessen garant staat voor kwaliteit. Uiteindelijk heb je binnen de sectie te maken met vakmensen die door hun studie en jarenlange ervaring zorgen voor de geëiste kwaliteit. De docent zorgt voor actueel en samenhangend onderwijs, inhoudelijk en methodisch. Lessen dienen op elkaar afgestemd te zijn en moeten voor de leerling een doorlopende logica in zich hebben. Dit vereist een samenhang binnen het eigen vakgebied, maar ook tussen de vakken onderling.

Om die eenheid te bereiken zal een docent op de hoogte moeten zijn van de ontwikkelingen binnen zijn eigen vakgebied, maar ook binnen de onderwijspraktijk van andere vakken. Daarbij moet de continuïteit van de lessen voor de leerlingen herkenbaar zijn. Informatie-uitwisseling tussen docenten en instellingen kan zorgen voor de vereiste kwaliteit en doorlopende leerlijnen.

Hoeveel uitwisseling vindt er plaats? Kijken de docenten regelmatig bij elkaars lessen, binnen hun eigen vakgebied of dat van andere secties? Bespreken zij elkaars curricula? Zijn docenten op de hoogte van wat er in het vervolgonderwijs wordt gevraagd? En weten de docenten van de hogeschool wat de leerlingen zoal leren binnen het voortgezet onderwijs?

3.5.2 Uitkomsten

Docentenuitwisseling

Op 15 scholen bezoeken collega's elkaars lessen binnen de eigen instelling. Van deze scholen vindt er bij 4 ook lesbezoek plaats op collega-vo-scholen. De docentenuitwisseling met een hbo-instelling wordt door 5 scholen positief begroet. Op een van die scholen is een collega werkzaam zowel binnen het hbo als het vo. Als voornaamste reden om niet uit te wisselen, wordt het gebrek aan tijd genoemd.

Informatie-uitwisseling

Door de helft van de scholen wordt de tijdsinvestering wel nuttig geacht in het geval van een conferentie. In de lijst van genoemde thema's op de vragenlijst worden taalbeleid (8), taaltoetsing (6), lees- en schrijfvaardigheid (8) en hbo-vaardigheden (7) relatief vaak aangekruist. Daarnaast is er ook behoefte aan aandacht voor spreekvaardigheid (5), het thema 3F/4F (5) en didactiek/pedagogiek (5). Onderaan het lijstje komen onderzoeksvaardigheden (4), taalgericht vakonderwijs (TVO) (4) en blended learning (3).

Vermeldenswaard is de relatief grote belangstelling voor een materialenbank (9).

3.5.3 Conclusie en aanbevelingen

Hoge werkdruk

De werkdruk in het onderwijs is hoog. De docenten benoemen tijdgebrek en wijzen op het vele werk. In het geval van de docenten Nederlands is daar veel bij voor te stellen. De correctie kost de docent veel tijd, voorbereiding van de lessen, begeleiding van individuele leerlingen buiten de lessen, vergaderingen, kortom de taak van een docent Nederlands is geen negen-tot-vijf baan. Het is dus geen wonder dat de secties niet zitten te wachten op nog meer tijdrovende opdrachten. De tijd wordt liever besteed aan de lessen en de leerlingen.

Contact met collega's is winst

Toch is het van belang dat de secties inzien dat contact met collega's, zowel in het vo als het hbo, winst betekent. Het levert inzichten op die vertaald kunnen worden naar de lessensituatie. De leerkracht in het vo moet weten welke eisen in het hoger beroepsonderwijs worden gesteld. Waar moet de leerling op worden voorbereid? Wat staat hem of haar te wachten? De docenten uit het hbo moeten aan de andere kant ook weten wat het diploma van een leerling waard is. Welke kennis mag worden verondersteld en belangrijker: welke vaardigheden moet een student beheersen die in september in de collegebanken aanschuift?

Het heeft geen zin elkaar verwijten te maken over het afgeleverde niveau en de hoge eisen die in de propedeuse worden gesteld. Elkaar informeren en vervolgens in discussie gaan leveren kennis en begrip op.

Organisatie regionale bijeenkomsten

Gezien de belangstelling voor onderwijsinhoudelijke bijeenkomsten ligt het voor de hand studiedagen te organiseren (of meer bescheiden: middagen), waarop thematisch wordt bijgepraat over of gewerkt wordt aan bepaalde thema's. Gezien de belangstelling voor de materialenbank lijkt er vooral behoefte te zijn aan praktische tips en kant-en-klare lessen. Op het gebied van nascholing wordt er al veel aangeboden door de didactische centra, waarbij het vaak gaat om studiedagen elders in het land. We zouden er voor willen pleiten expertise uit te wisselen binnen de regio. Daarnaast op maat en behoefte aangepaste scholingsactiviteiten te organiseren die voor de docenten direct resultaat op kunnen leveren.

Uitwisseling informatie tussen vo en hbo

De docenten uit het vo en uit het hbo moeten van elkaar weten wat er nu al gebeurt, welke eisen er worden gesteld, waar behoefte aan is. Er is veel te leren van elkaar. Wanneer collega's met elkaar in gesprek raken, komen ze erachter dat er al veel is ontwikkeld. Maar daar moeten ze wel van op de hoogte raken. Daarom is regelmatig contact met collega's vruchtbaar voor de vereiste informatie, wat zich weer vertaalt in een optimale kwaliteit van het onderwijs. Dat is in het belang van de leerlingen en de studenten.

Informatie- en docentenuitwisseling

Het doel van de informatie- en docentenuitwisseling is om te komen tot een optimale aansluiting tussen voortgezet en hoger beroepsonderwijs waarin docenten en leerlingen/studenten zich ontwikkelen binnen een goed opgebouwde taalvaardigheids- en onderzoeksleerlijn met bijbehorende en eenduidige terminologie. Taalcoördinatoren en docenten Nederlands/communicatie krijgen een beeld van het voortgezet respectievelijk hoger beroepsonderwijs op het gebied van inhoud en didactiek van elkaars onderwijsactiviteiten. Ditzelfde geldt voor andere vakdocenten in het kader van inclusief en taalontwikkelen lesgeven. Docentenuitwisseling zal leiden tot gezamenlijke kennis over relevante thema's. Die kennis kan verder worden ontwikkeld, uitgebreid en uiteindelijk in praktijk worden gebracht.

Om het bovenstaande te bereiken moeten scholen voor voortgezet onderwijs en hogescholen het belang inzien van ontwikkeling, uitwisseling en samenwerking. Zij dienen ook bereid te zijn de doelen van die uitwisseling te behalen. Een en ander hoort thuis op de agenda van de secties en onderwijsteams met het doel te komen tot een plan van aanpak. Hiervoor moeten bepaalde zaken worden aangepakt en opgezet.

- Er is taalbeleid nodig dat aansluit op het toeleverend resp. vervolgonderwijs, waarin ook aandacht is voor structurele docentenuitwisseling en informatievoorziening vo-hbo.
- Taalcoördinatoren, docenten Nederlands/communicatie én andere vakdocenten (de laatsten in verband met inclusief en taalontwikkelen lesgeven) hebben een beeld van het toeleverend respectievelijk vervolgonderwijs op het gebied van taalbeleid.
- Bovengenoemde functionarissen ontwikkelen zich en werken in gezamenlijkheid aan de relevante thema's. De docentencompetenties sluiten hierop aan.
- In dit kader valt te denken aan:
 - (ontwikkelingen met betrekking tot) het eindniveau havo/vo en de eisen voor het startniveau hbo
 - de noodzakelijke inhoud (in casu voor de domeinen schrijf-, lees-, mondelinge, argumentatieve en onderzoeks-/hbo-vaardigheden)
 - de toegepaste (vak)didactiek, pedagogiek en methodiek
 - de gebruikte examinering, toetsing en beoordeling, (diagnostische) testen
 - praktisering van taalontwikkelen lesgeven/taalgericht vakonderwijs
 - extra leerlingbegeleiding (met betrekking tot taal)

Praktische suggesties voor uitwisseling

- Er is sprake van school-/lesbezoek vo-hbo: lesbezoek binnen de eigen school en bij (andere) vo-/hbo-instellingen, zowel binnen de sectie/opleiding als bij andere vakken/opleidingen.
- Er is sprake van deelname aan intervisie. Indien deze er niet is, zijn er initiatieven voor het opzetten van intervisie met vo- en hbo-docenten.
- Er is sprake van deelname aan (aansluitings)conferenties, een netwerk, kenniskring of community rondom voor taalvaardigheid relevante thema's: zoals taalbeleid, toetsing, schrijfvaardigheid of vaardigheden uit de andere taaldomeinen.
- Er is sprake van verspreiding van good practices.
- Er wordt gewerkt aan een brede Implementatie van handreikingen. Deze handreikingen vanuit de werkgroep Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie dienen breed verspreid te worden binnen de school.
- Er wordt een interne of regionale materialenbank opgezet.

Bronvermelding

- Hajer, M., & Meestringa, T. (2007). Handboek taalgericht vakonderwijs. Bussum: Coutinho.
- OCW (2016a). Kamerbrief over actieplan gelijke kansen in het onderwijs. Te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/10/31/kamerbrief-over-actieplan-gelijke-kansen-in-het-onderwijs>
- OCW (2016b). Eindadvies Platform Onderwijs 2032 – Ons Onderwijs 2032. Te raadplegen via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/01/23/eindadvies-platform-onderwijs2032-ons-onderwijs2032>
- Veerman (2010). Differentiëren in Drievoud. Rapport Commissie Veerman, TK 31 288 nr. 96, april 2010.
- Vereniging Hogescholen (2015). #hbo2025: wendbaar en weerbaar. Den Haag. Te raadplegen via: http://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/008/original/hbo2025Wendbaar-Weerbaar_Strategische_visie_VerenigingHogescholen.pdf?1437993547
- VO Raad (2015). Strategisch kader VO-Raad 2015-2020. Te raadplegen via: <https://www.vo-raad.nl/system/downloads/attachments/000/000/070/original/Jaarverslag-VO-raad-2015.pdf?1471953529>
- Wergroep Hbo-vaardigheden van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. (2017). Aandacht voor Vaardigheden in het voortgezet onderwijs: publicatie van het Rotterdamse samenwerkingsproject 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. Te raadplegen via: https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_5954df8723f7c.pdf
- Wergroep Hbo-vaardigheden van het project 'Samen werken aan een betere aansluiting vo-hbo'. (2015). Leidraad profielwerkstuk. Te raadplegen via: https://aansluiting-voho010.nl/images/download/download_file_575022e70f188.pdf
- Wertenbroek, E., Cornelisse, M., Engelsman, M., Heuij, K. van den, Huysmans, R. Zeeuw-Oprel, R. de, Smeeman, M. (2016). Vo-hbo: dat is andere taal! Naar een doorlopende leerlijn Nederlands in de regio Rotterdam. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam. Te raadplegen via: <https://aansluiting-voho010.nl/images/download/vo-hbo-dat-is-andere-taal.pdf>
- Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (1992). Art. 1.3. Instellingen voor hoger onderwijs. Te raadplegen via: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2017-09-01>
- www.aansluiting-voho010.nl
- www.curriculum.nu
- www.hogeschoolrotterdam.nl/voorlichting/ondersteuningsprogramma/profielwerkstuk

Te verwachten publicaties van de Werkgroep Vakinhoudelijke aansluiting Nederlands/communicatie in schooljaar 2017-2018:

- Docentenhandreiking Profielwerkstuk
- Handreiking Inclusief en taalontwikkeland lesgeven
- Handreiking Schrijf- en leesvaardigheid
- Vo-hbo: aan de slag met taalbeleid!
- Rotterdams Nederlands in het hbo

Bijlage 1: Overzicht betrokkenen convenant

Vo-school	Vragenlijst ingevuld
1. Avicienna College	
2. Calvin Business school	x
3. Calvin Groene Hart	
4. Comenius College	x
5. CSG Prins Maurits	x
6. Dalton Lyceum Barendrecht	x
7. Develsteincollege	x
8. Einstein Lyceum	
9. Emmauscollege	
10. Farel College	x
11. Gemini College	
12. Groen van Prinstererlyceum*	
13. GSR Rotterdam*	
14. Havo/vwo voor Muziek en Dans	
15. Helinium	x
16. Hoeksch Lyceum	x
17. IJsselcollege	
18. Insula College havo/vwo	
19. Krimpenerwaard College	x
20. Laurens Lyceum*	
21. Libanon Lyceum	x
22. Lyceum Kralingen	x
23. Het lyceum Rotterdam	x
24. Lyceum Vos	
25. Luzac Rotterdam	
26. Lyceum Schravenlant	
27. Melanchthon Blesewic	x
28. Melanchthon Bergschenhoek	
29. Melanchthon Schiebroek	x
30. Montessori Lyceum Rotterdam*	
31. Montfort College	x
32. Mytyschool De Brug	
33. Penta Scala Rietvelden	
34. Penta Scala Molenwatering	

35.	Penta Jaco van Liesveld	
36.	Reviuslyceum	
37.	RGO Middelharnis	x
38.	Ring van Putten	x
39.	Rudolf Steiner College Rotterdam	x
40.	Schoonhovens College	x
41.	Spieringshoek	x
42.	De Theaterhavo/vwo	
43.	VAVO Rijnmond College	x
44.	Vreewijk Lyceum	x
45.	Walburg College	
46.	Wartburg Guido de Brès	
47.	Willem van Oranje	
48.	Wolfert College*	
49.	Wolfert Dalton	x
50.	Wolfert Lyceum	x
51.	Wolfert Tweektalig	

Bijlage 2: Vo-vragenlijst

A. Overzicht docenten Nederlands

Graag ontvangen we een overzicht van de docenten Nederlands en functionarissen in de bovenbouw met specialismen en specifieke verantwoordelijkheden.

Functionaris	Naam	E-mailadres
Contactpersoon Nederlands namens school voor project		
Coördinator havo-5 Nederlands		
Sectieleider Nederlands bovenbouw		
Coördinator Taalbeleid		
Coördinator PWS		
Coördinator Dyslexie		
Coördinator RT		

Andere specialisatie	Naam	E-mailadres

Overige docenten Nederlands bovenbouw	Naam	E-mailadres

Opmerkingen bij overzicht docenten Nederlands:

B. Stand van zaken

Graag ontvangen wij actuele informatie over de situatie op uw school.
(bij ja/nee-vragen weghalen wat niet van toepassing is)

Taalbeleid havo:

- School heeft taalbeleid jaar 1 t/m 5 beschreven ja / nee
- Er is een leerlijn schriftelijke vaardigheden ja / nee
- Taalbeleid is binnen school ingevoerd ja / nee

Opmerkingen bij taalbeleid havo:

.....

Docentenuitwisseling:

- School is betrokken bij docentenuitwisseling Nederlands vo-vo ja / nee
- School is betrokken bij docentenuitwisseling Nederlands vo-hbo ja / nee

Opmerkingen bij docentenuitwisseling:

.....

.....

Intervisie:

- Tussen docenten vindt er intervisie binnen school plaats ja / nee
- Tussen docenten vindt er intervisie met andere scholen plaats ja / nee

Opmerkingen bij intervisie:

.....

PWS:

- School heeft een (onderzoeks)vaardighedenlijn ja / nee
- Er is een leerlingenhandleiding ja / nee
- Er is een docentenhandleiding ja / nee
- Onderzoeksfasen zijn geformuleerd ja / nee
- Er is aandacht voor PWS-website Hogeschool Rotterdam* ja / nee
- * <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/voorlichting/ondersteuningsprogramma/profielwerkstuk>
- Er is aandacht voor onderzoeksfasen bij de lessen Nederlands ja / nee
- Er is aandacht voor verwijzen in de tekst en bronvermelding ja / nee
- Leerlingen schrijven verslag ja / nee
- Leerlingen presenteren onderzoek ja / nee
- Leerlingen worden beoordeeld op onderzoeksfasen ja / nee
- Leerlingen worden beoordeeld op taalgebruik ja / nee
- Leerlingen worden beoordeeld op rapportage ja / nee

- Leerlingen worden beoordeeld op presenteren ja / nee
- Er wordt gebruik gemaakt van een beoordelingsformulier ja / nee

Opmerkingen PWS:

.....

Methode en schoolexamen Nederlands

- Op mijn school gebruiken de docenten in de bovenbouw de methode:
 - Taal:
 - Literatuur:
- Geef in onderstaande tabel aan welke onderwerpen bij de verschillende schoolexamens worden getoetst. Graag ontvangen wij ook per e-mail het PTA voor Nederlands.

Domein

Wijze van toetsing

Leesvaardigheid

.....

.....

Mondelinge taalvaardigheid

.....

.....

Schrijfvaardigheid

.....

.....

Argumentatieve vaardigheden

.....

.....

Literatuur

.....

.....

Opmerkingen bij methode en schoolexamen Nederlands:

.....

C. Behoeftte aan docentenuitwisseling/ informatievoorziening

Graag ontvangen wij informatie over specifieke wensen voor docentenuitwisseling/informatievoorziening

- Heeft je school behoefte aan docentenuitwisseling? ja / nee
- Heeft je school behoefte aan docentenuitwisseling met betrekking tot specifieke thema's? ja / nee

Zo ja, welke thema's?

(aankruisen wat gewenst is, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Taalbeleid
- Taaltoetsing
- Schrijfvaardigheid
- Leesvaardigheid
- Spreekvaardigheid
- 3F/4F
- Didactiek/pedagogiek
- Taalbeleid
- Taalgericht vakonderwijs (TVO)
- Onderzoek(svaardigheden)
- Hbo-vaardigheden
- Blended learning/inzet audiovisueel materiaal
- Anders, namelijk:

Zo ja, in welke vorm zou deze docentenuitwisseling/informatievoorziening plaats moeten vinden?

(aankruisen wat gewenst is, meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- School-/lesbezoek vo-hbo
- Conferentie rondom thema('s)
- Intervisiegroep met vo- en hbo-docenten
- Materialenbank
- Anders, namelijk:

Opmerkingen bij docentenuitwisseling/informatievoorziening:

.....